

# دستنی‌شا نکردنی ش‌وازل یتمی ناو‌و‌ی کورت‌ چیر‌کی 'گیا ندان' .. عبدالسلام اسماعیل صادق

ش‌وازل style):

ن‌گ‌ر ب‌ گشتی باسی ش‌وازل بک‌ین، د‌توانین ب‌ین: ه‌ر ک‌س‌ک  
ک‌م‌ک‌ ش‌وازی تایب‌ت ب‌خ‌ی ه‌ی، ب‌ نمو‌ن‌: ش‌وازی ناخواردن،  
قس‌کردن، ب‌ گادا یشتن، س‌یرکردن... ب‌ گشتی ه‌ر مر‌ف‌ک‌ ش‌وازی  
ه‌س‌وک‌وتکردنی خ‌ی ه‌ی ل‌ ه‌موو لای‌ن‌کانی ژیاندا، د‌شک‌رت  
ش‌وازی ک‌س‌ک ب‌ ش‌وازی ک‌س‌کی تر ب‌جت، ب‌ام ل‌گ‌ن‌ ن‌و‌شدا ه‌ر  
ک‌س‌ک ب‌ه‌ی چ‌ند ش‌ت‌ک‌و‌ ک‌ د‌کر‌ ب‌ین ش‌وازی ن‌و‌ ک‌س‌ی،  
د‌توان‌رت بناس‌رت‌و‌. ن‌گ‌ر ل‌ ووی ن‌د‌ب‌و‌ س‌یری ش‌وازل بک‌ین  
و ه‌و‌بد‌ین پ‌ناس‌ی‌کی ب‌ بک‌ین، د‌توانین ب‌و ج‌ر‌ پ‌ناس‌ی  
بک‌ین و ب‌ین: ش‌وازل بریتی‌ ل‌ شو‌ جیاوازل‌کانی مام‌رت‌کردنی  
زمان (۲). ش‌وازل ل‌ ن‌د‌ب‌دا س‌روکاری ل‌گ‌ن‌ زمان، ن‌و‌ زمان‌ی ک‌  
ن‌دیب ب‌کارید‌ن‌ت، ش‌وازل ل‌و زمان‌ د‌رد‌ه‌ن‌رت (ش‌وازی  
ن‌دیب‌ک‌ ل‌ زمان‌ک‌ی‌و‌ د‌رد‌ک‌و‌ت).

د‌توان‌رت ش‌وازل ل‌ س‌ وانگ‌و‌ دیاری بک‌رت، ن‌وانیش بیتین ل‌:  
نووس‌ر، خو‌ن‌ر و د‌ق (۲). ن‌و‌ی ک‌ پ‌ویست‌ ل‌بار‌ی نووس‌ر‌و‌  
بیزانین، فک‌ری نووس‌ر‌ک‌ی، مارک‌سی، ئیسلام، ب‌دین‌، ل‌ چ‌  
وانگ‌ی‌ک‌و‌ س‌یری ژیان د‌کات...تاد. ن‌و‌ی استی ب‌ت ل‌ پ‌ست  
م‌د‌رنیزم، نووس‌ر‌ ل‌ د‌ق داد‌ب‌ن‌رت و هیچ پ‌یو‌ندی ب‌  
د‌ق‌ک‌و‌ نام‌ن‌ت. ه‌رچی خو‌ن‌ر‌، پ‌گ‌ی‌کی گ‌رنگی ه‌ی ل‌ دیاری  
کردنی ش‌وازل، ل‌ پ‌ست م‌د‌رنیزمدا د‌خ‌کی نو‌ د‌ت‌ پ‌ش، ن‌ویش  
گ‌رنگیدان‌ ب‌ خو‌ن‌ر؛ خو‌ن‌ر ب‌ی گ‌رنگ‌، چونک‌ ن‌گ‌ر د‌ق‌ک‌  
ب‌نین و ک‌م‌ک‌ خو‌ن‌ر ش‌وازی ن‌و‌ د‌ق‌ دیار بک‌ن، د‌بینین  
جیاوازی ه‌ی ل‌ ن‌وان ه‌موو ن‌و‌ ش‌وازان‌ی ک‌ خو‌ن‌ر‌کان  
د‌ستنی‌شان کردو‌ و د‌ریان‌ه‌ناو‌. ل‌گ‌ن‌ ن‌وان‌شدا ل‌س‌ی  
د‌قیش‌و‌ د‌توانین ش‌وازل دیاری بک‌ین، و‌کو: زمانی د‌ق، ست‌کان  
لادان‌کانیان چین و چ‌ن‌ن، و‌سف‌کان چ‌ن‌ن و واتاکانی چین، ه‌موو  
ن‌وان‌ د‌چ‌ن‌ ناو وانگ‌ی د‌ق‌و‌.

د‌ش‌ت ش‌وازل ب‌پ‌ی گ‌ن‌ز‌کانی ن‌د‌ب‌یش د‌ستنی‌شان بک‌رت، ک‌

بریتیین له ګڼزګانې: زمان، بیر، سږز و جوانکاری (۳).  
 شواز سه ناستی هه یی، که به هی ئو و ناستان شوو د توانین شواز  
 دیاربیکه یی، که ئوانیش ناسته کانی یتیم، په کهات و دیلال (۴).  
 له ناستی یتیم، یتیمی دروو و ناوو هه یی. یتیمی دروو به  
 زری خه له کهش و سروا دینه وو؛ یتیمی ناوو و ش پویندی به  
 دنگ، به ګه، وشه، دسه واژ و سه وو هه یی. له دوی ناستی یتیم  
 ناستی په کهات هه یی، که به گشتی څستنی سه کان، کورتبه یی،  
 درداد یی، پش و پاش خستنی وشه، پویندی نه وان سه کان و  
 هاوئا هه نگی نه وان ناوینشان و که ی گشتنی دقه که ده ګرته وو. ناستی  
 دیلال که تا ناسته، هه سه ناسته که یی وانبه ژی د ګرته وو، که  
 بریتیین له: وونبه ژی، واتاناسی و جوانکاری، له ګه لادانه کان و  
 لایه نی هزی و درونی ئه دیب نه وو ی ګرنگه بیه م، ئو و ناستان  
 له یکه تر دابه او نین، به کو پویندی که ته وایان به یکه تر وو  
 هه یی و ته که به یکه تر دهن.

یتیمی ناوو له کورته چیر که 'گیان دان'؛ ئه دیب باسی پویندی  
 عاشقانه یی نه وان دوو ددار، ژوانی نه وان یان، له یکه دابه انی ئو  
 دوو عاشقه دکهات، که چن سه رباز کهان دن و به سه ر ګوند که یاندا  
 ددهن و تانه کاری و کاولکاری دکهان و کهانی ئو ګوندش دهن و  
 دسدره ژیان دکهان سه ر و له بیابان زینده به چا یان دکهان، که  
 یکه که له که چانه فاته یی م عشوقه. به و جه ر ئو دوو عاشقه به یکه تر  
 ناګه و دیداریان دجه ته قیامت.

له م کورته چیر که دا، ته یکه کی زه یتیمی ناوو له هه ردوو یتیمی  
 دنگ و وشه به دی دکهات. له یتیمی دنگیدا دوو باره بوونه وی دنگ  
 و دوو باره بوونه وی به ګه له سه ر تا و که تایی وشه کان به دی کرا، و  
 له یتیمی وشه دا دوو باره بوونه وی وشه و پش و پاشکردنی وشه به دی  
 کرا. له ګه ئه وانه شدا، دوو باره بوونه وی دسه واژ و سه ش بوونی  
 هه یی.

له دوو باره بوونه وی دنگدا، چه ند نمونه یکه کمان هه یی، که ته که ئه دیب  
 ده ته: "من ته نه له بهر به که سی دایکم بوو دواکه وتم، دنا  
 ئه رزووم دکهات منیش دوی ئو که چه ته دواتکه وتبام".  
 دوو باره بوونه وی دنگی 'د' له سه ر تایی وشه کانی: دایکم، دواکه وتم،  
 دنا، دکهات، دوی، دواتکه وتبام، یتیمی دروست کردوو.  
 نه مدته توانی باوه بکه م ته کوژراوی، ئاو زم توانی قبوه کردنی ئو وی  
 نه بوو که ده ستان هه بن بتوان ته فریشته به نه چا که وو و به  
 زیندو ته داته شن. نه مدته توانی هه رچه ند دکهات نه مدته توانی باوه  
 بکه م ته نه ماوی، ته نکه هه یی نه وو به ته که ته حت هه میش له ګه مه  
 بوو". دوازد جه دوو باره بوونه وی دنگی 'ت' یتیمی که جوانی به م

په ګرافه بڅښو. " فاطمه گيان نه ګرځي او نه ژي دايکانت ددي چي باولش به نه دا دککښ، هرچي برينته هه يه سا نه ژر دبوو، تهم نه کي درنه ژر بوو. دووبار بېوونه وي دوو دنګي کي تايي وشي کاني: سا نه ژر و درنه ژر، یتمه کي جواني به و د نه بڅښو. " تهم کم له و تهم نګه به دسه تاي ختم کرد. دووبار بېوونه وي دوو دنګ له سره تاي وشي کاني: تهم و تهم نګ، یتمه به ستی به بڅښو.

هاو په چ له ګه د ستنيشان کردني یتمه دنګي نه و کورته چيرک، نامارک به په ګرافه کان ودرنه ګرين، که چ دنګه له چ په ګرافه کدا زرترينجار دووبار بېوونه و. کورته چيرک که به گشتي له ۱۴ په ګرافه پکده ت، هر په ګرافه دي دکرته له ۱ دنګ يا خود زياتریش و کو یتمه ناو و تيدا دکرته وتي:

۱. په ګرافه يي که م: له م په ګرافه دا دوو دنګ زرترينجار دووبار بېوونه و، نه وانیش بریتي بوون له دنګه کاني 'ت' ۸ جار و 'د' ۹ جار.

۲. په ګرافه دوو م: له م په ګرافه شدا به هه مان شو، هر دوو دنګي 'ت' ۲۷ جار و 'د' ۲۱ جار زرترينجار دووبار بېوونه و.

۳. په ګرافه سي م: له م په ګرافه دا سه دنګ زرترينجار دووبار بېوونه و، نه و دنګه نش بریتي بوون له 'ت' ۷۷ جار، 'د' ۶۱ جار و 'ن' ۶۸ جار.

۴. په ګرافه چوار م: له م په ګرافه دا دنګه کاني 'ن' ۱۹ جار و 'ت' ۳۱ جار، زرترينجار دووبار بېوونه و.

۵. په ګرافه پنجه م: له م په ګرافه دا زرترينجار دنګي 'ک' ۳۲ جار دووبار بېوونه و.

۶. په ګرافه شش م: له م په ګرافه دا دنګه کاني 'ت' ۱۰ جار و 'ک' ۱۲ جار زرترينجار دووبار بېوونه و.

۷. په ګرافه حوتم: له م په ګرافه دا زرترينجار دنګي 'م' ۳۷ جار دووبار بېوونه و.

۸. په ګرافه هشت م: له م په ګرافه دا دنګه کاني 'ت' ۱۸ جار، 'م' ۱۶ جار و 'ن' ۲۳ جار، زرترينجار دووبار بېوونه و.

۹. په ګرافه نه ي م: له م په ګرافه دا زرترينجار دنګي 'ن' ۲۴ جار دووبار بېوونه و.

۱۰. په ګرافه دي م: له م په ګرافه دا زرترينجار دنګه کاني 'د' ۲۰ جار و 'ب' ۱۹ جار دووبار بېوونه و.

۱۱. په ګرافه يازده م: له م په ګرافه دا زرترينجار دنګي 'م' ۳۵ جار دووباره بېوونه و.

۱۲. په ګرافه دوازد م: له م په ګرافه دا زرترينجار دنګي 'ن' ۴۰ جار دووبار بېوونه و.

چاند نموونې يک لاسر دووبارې بوونو وې وشو: "من تېنها لې بېر بې ککسي دايکم بوو دواک و تم دېنا نار زووم دې کرد منيش دواي ئې و ککچت دواتک و تبام". دووبارې بوونو وې وشي 'دواک و تن'، کک دې 'دواک و تم، دواي ئې و ککچت دواتک و تبام'، لېر دا ېتمکي جواني دروستکردو ې دووبارې کردنو وې ئې و وشو ې. "وايان فېرکردبووم کک خېشويستي پاک پېيو ندي نهوان خې و خې نېک جېستې و جېستې". دووبارې کردنو وې دوو وشي جياواز 'خې، جېستې' ېتمکي ناوازي دايتې ئې و دې. "تې دېتويست دېستم بگريت و چېژي ماچ و پېکې و نووساني جېستې و جېستم فېرېکې". لېر دا نووسر دېتواني تېنيا بېت "پېکې و نووساني جېستم فېرېکې" بېام درېژدادې کردو (کک لېر شدا دېچېتې نهو ئاستي پېکها تې)، لېگې ئې و شدا ېتمکي جواني بېخشيوتې ئېم دې. "من سېختيم زېر ککشا، بېام دېزانم هېموو ئې و سېختيانې کک من ککشاوم ناگاتې چرکې ېکي سېختي کاني تې، چونکې هېر چېنې بوو من خېم ئې و سېختيم هېبېژارد". بې چوارچار دووبارې کردنو وې وشي 'سېختي'، ېتمي بې و ېستې ې بېخشيوو. "هيوادارم ئې و جېستې پاک و ېوونېت کک من نېمدې وېرا ېنجې ې بېرم، ئې و جېستې پېر زېت بې جېستې ئېوان لېخن

نەبووبە. دووبارەکردنەوەی وشەی 'جەستە' بوو. ئە هەي پەدانی یتەم بەم جەستەيە. "پەم وابوو ئەو دەنگە تەنها دەنگی خەي نییە، بەکو دەنگی هەموو دایکان ئاوەتەي دەنگی بوو و گوزارشت لەو سەرکەوتنە دەکات". چوار جار دووبارەکردنەوەی وشەی 'دەنگ' یتەمەکی جوانی بەخشیوو.

هەروەک باسەمان کرد، دووبارەبوونەوەی جەستە و دەستەواژەش لەم دەقەدا هەيە؛ کە ئەدیب دێت: "من دەرەم بە دەستی تە بوايە بە دووی من بکەوی و بەيەن، بەلام بە دەستی خەت نەبوو، بە دەستی براکانیشت نەبوو، فەتم گەيان ئەوچار بە دەستی کەسانە بوو کە هەي مافەکیان بەسەر تەو نەبوو" لە دووبارەکردنەوەي دەستەواژەي 'بە دەستی' یتەمی ناوەی دروست کردوو؛ کە دەشێت: "لە دەي خەمەو دەرەم مەوت خەزگە ئەست بوايە و ئەگاداری نەهەني و غەيب بوايە بە ئەوەي ئەم عەشقی خەدایەي مەنیشی پە درک بەکردایە، دەرەم مەوت بريا ئەست بوايە"، لەرەدا نووسەر دوچار جەستەيەکی دووبارە کردەتەو، کە دێت 'دەرەم مەوت' واتە 'من دەرەم مەوت'، سەنتاکسییە، جە دووچار دووبارەي کردەتەو، بەوەش یتەمی دروستکردوو.

بە گەشتی دەرەم ئەيەن: کورتە چیرەکی 'گەيانەن' یەکەکە لەو دەرەمەي کە بە کارکردن لەسەر شەوازەکەي، دەرەم ئەيەن ناوەو بەکاربەرەت، واتە لەووی یتەمی ناوەو شەواز دەرەمەيەن، چەونکە ئەزەيەکی زەر یتەمی ناوەو ي تەدایە.

## سەرچاوەکان:

- مەرگە مەرەف و نیوەک "مەمانی کەچ و ۱۵ کورتە چیرەک"، مەهاباد قەرەدەغی، بەلەوکرەوی ئەراس، چاپی یەکەم، هەولەر، ۲۰۰۴.
- شەواز لە شیعری کلاسیکی کوردیدا، حەمە نوری عەمر کەکی، چاپخانەي تیشک، چاپی یەکەم، سەلمەانی، ۲۰۰۸.
- شەواز و شەوازگەری، د. ئەدریس عەبدوولە، هەولەر، ۲۰۱۰-۲۰۱۱.
- تەرەری ئەدەبی و شەوازناسی، پیتەر هەبەرگ و دەرەمە رانی تر، و: ئەنوەر قادەر مەمەد، مەمەندی کوردەلەجی، سەلمەانی، ۲۰۱۰.